

เมื่อเอ่ยถึงสบู่ดำ หลายคนคงจะเคยรู้จักในฐานะพืชความหวังในการนำมาผลิตพลังงานทดแทนน้ำมันเชื้อเพลิง แต่รู้ไหมว่าสบู่ดำ มีญาติหรือเพื่อนร่วมวงศ์ตระกูลเป็นพืชอะไรบ้าง ในวันนี้จะได้แนะนำให้รู้จัก

พืชตระกูลสบู่ดำ

ปีศาจเวีย

วงศ์ หรือ Family ของพืชในตระกูลสบู่ดำ อยู่ในวงศ์ Euphorbiaceae ซึ่งท่านเชื่อหรือไม่ว่าพืชในวงศ์นี้จะมีพืชที่ท่านเคยรู้จักอยู่หลายชนิด พืชในวงศ์นี้ส่วนใหญ่จะเป็นพืชทนแล้งและมีน้ำยางใสจนถึงขาวอยู่ในทุกส่วนของต้น ยางของพืชบางชนิดสามารถนำมาใช้ประโยชน์ เช่น ยางพารา บางชนิดมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแห้งแล้งโดยลดรูปใบเป็นหนามหรือไม่มีใบ เช่น ไม้ยี่เขียบ พญาไร้ใบ พืชบางชนิดท่านอาจจะปลูกอยู่ในบ้านเป็นไม้ประดับ เช่น ต้นคริสต์มาส โกสน หุบลาซอน หางกระรอกแดง หรือท่านอาจจะเคยรับประทานมาแล้ว เช่น มันสำปะหลัง มะยม มะขามป้อม มะไฟ ผักหวาน ส่วนพืชอื่น ๆ ที่อยู่ในวงศ์นี้ เช่น ละหุ่ง น้ำมันราชสีห์ ลูกใต้ใบ และเปล้า เป็นต้น

สำหรับตระกูล หรือ Genus ของสบู่ดำนั้นจัดอยู่ในตระกูล Jatropha เป็นพืชที่มีการกระจายอยู่ในเขตร้อนและกึ่งร้อน มีอยู่ด้วยกันถึง 175 ชนิดทั่วโลก ส่วนในประเทศไทยพบว่ามีพืชร่วมวงศ์ตระกูลเดียวกับสบู่ดำอยู่ 5 ชนิด คือ สบู่ดำ (*Jatropha curcas* L.), สบู่แดง (*J. gossypifolia* L.), ปีศาจเวีย (*J. integerrima* Jacq.), ผีนต่น (*J. multifida* L.) และหนุมานนึ่งแทน (*J. podagrica* Hook.)

ลักษณะทั่วไปของพืชในตระกูลนี้จะเป็นพืชที่มีดอกแยกเพศ แต่อยู่ในช่อดอกเดียวกัน มีน้ำยางใสจนถึงขาวอยู่ในทุกส่วนของต้น ใบเดี่ยวเรียงสลับ แผ่นใบส่วนมากจะเว้าเป็นแฉก ช่อดอกออกที่ปลายยอดหรือตาข้างที่อยู่ใกล้ ๆ ปลายยอด ช่อดอกแบบช่อเชิงหลั่น (corymb) หรือคล้ายช่อเชิงหลั่น (subcorymb) ผลแบบแคปซูลหรือ

ผลแบบเมล็ดแข็ง (drupe) เมื่อแก่แล้วจะแตกทั้งตรงกลางพูและผนังกันพู ปกติใน 1 ผล จะมี 3 เมล็ด เมล็ดแข็งเป็นมัน

ส่วนลักษณะและรายละเอียดของพืชแต่ละชนิด ซึ่งจะทำให้ท่านรู้จักพืชในตระกูลสบู่ดำดีขึ้นมีดังนี้

สบู่ดำ (*Jatropha curcas* L.)

ชื่ออื่น ๆ มะหุ้งฮั่ว, หมักเขา,

สีหลอด, พงษ์เทศ, สลอดป่า

ลักษณะทั่วไป เป็นไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก สูงได้ถึง 6 เมตร ทุกส่วนของลำต้นมีน้ำยางสีขาวใสหรือขาวปนเทา แผ่นใบรูปไข่ ปกติเว้าเป็นหยัก 3 - 5 หยัก หรือไม่เว้าก็ได้ หยักตรงกลางปลายจะเรียวแหลม หยักด้านข้างปลายจะแหลมหรือมนก็ได้ ช่อดอกแบบคล้ายช่อเชิงหลั่น (subcorymb) ดอกสีเหลือง เป็นดอกแบบแยกเพศ มีดอกตัวผู้และดอกตัวเมียอยู่ในช่อเดียวกัน ดอกทั้งสองชนิดมีกลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบ ดอกตัวผู้มีเกสรเรียงเป็นวง 2 วง วงละ 5 อัน ดอกตัวเมียมีรังไข่สี่เหลี่ยม ปลายยอดเกสรตัวเมียแยกเป็นแฉกมี 6 แฉก ผลแบบแคปซูล เมื่อแก่จะแตกตรงกลางพู มีเมล็ด 3 เมล็ด เมล็ดแข็ง รูปทรงรีถึงกลม ใช้ปลูกเป็นแนวรั้ว ใช้เป็นสมุนไพร น้ำมันจากเมล็ดใช้ทำน้ำมันใส่ผม ใช้ทำไบโอดีเซล ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดหรือปักชำ

สบู่แดง (*Jatropha gossypifolia* L.)

ชื่ออื่น ๆ ละหุ่งแดง, สบู่เลือด, สลอบแดง, สลอบต, หงษ์เทศ

ลักษณะทั่วไป เป็นไม้พุ่มสูงได้ถึง 3 เมตร ลำต้นมีขนปกคลุม เห็นได้ชัดเจน ใบอ่อนสีแดงอมม่วงเมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีเขียวอมแดง ก้านใบสีแดง แผ่นใบเป็นแฉก 3 - 5 แฉก แฉกรูปไข่กลับ แฉกกลางใหญ่กว่าแฉกด้านข้าง มีเส้นใบแตกจากโคนใบ 3 - 5 เส้น หรือเท่ากับจำนวนแฉก ปลายใบแหลม หรือปลายแหลมเป็นติ่งหนาม

ผิวใบเกลี้ยง แผ่นใบมีสีบรอนซ์ ช่อดอกแบบคล้ายช่อเชิงหลั่น (subcorymb) เป็นดอกแยกเพศอยู่บนช่อเดียวกัน ดอกสีม่วงแดง ดอกตัวผู้มีเกสร 8 อัน เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นนอก 5 ชั้นใน 3 ดอกตัวเมียมีกลีบเลี้ยงและกลีบดอกใหญ่กว่าดอกตัวผู้ 2 เท่า รังไข่มีขนหยาบแข็ง ยอดเกสรตัวเมียเป็นก้อนกลมคล้ายหัวเข็มหมุด ผลมี 3 พู แก่แล้วแตกทั้งตรงกลางพูและผนังกันพู เมล็ดแข็งรูปไข่ ใช้เป็นสมุนไพร ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดหรือปักชำ

บัตตาเวียง (*Jatropha integerrima* Jacq.)

ชื่ออื่น ๆ เข็มปัตตาเวีย

ลักษณะทั่วไป เป็นไม้พุ่มสูงได้ถึง 6 เมตร ใบรูปไข่กลับหรือรูปคล้ายไวโอลิน โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบหรือเป็นจักซี่ฟัน ต้น ๆ ปลายใบเรียวแหลมหรือเป็นติ่งหนาม เส้นใบแตกจากโคนใบ 3 - 5 เส้น ช่อดอกแบบคล้ายช่อเชิงหลั่น (subcorymb) เป็นดอก

แยกเพศอยู่บนช่อเดียวกัน ดอกสีแดงหรือสีชมพู ดอกตัวผู้มีเกสร 10 อัน เรียงเป็นวง 2 วง วงละ 5 อัน ดอกตัวเมียมีรังไข่ผิวเกลี้ยง ยอดเกสรตัวเมียแตกเป็น 2 แฉกเล็ก ผลมี 3 พู ลักษณะเป็นเหลี่ยมมุมแต่ไม่แหลม แก่แล้วแตกทั้งตรงกลางพูและผนังกันพู เมล็ดแข็ง รูปทรงรีถึงกลม ใช้เป็นไม้ประดับ ปัจจุบันมีการนำไปเลี้ยง ยอดกับต้นตอสุปดำใช้เป็นไม้ประดับอีกรูปแบบหนึ่ง ส่วนใหญ่ขยายพันธุ์ด้วยการปักชำหรือตอนกิ่ง

สีนันทน์ (*Jatropha multifida* L.)

ชื่ออื่น ๆ มะหุ้งแดง, มะละกอฝรั่ง

ลักษณะทั่วไป เป็นไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก สูงได้ถึง 7 เมตร ลำต้นอวบน้ำ ผิวเกลี้ยง ใบเป็นแฉกแบบนิ้วมือ 9 - 12 แฉก รูปร่างของแต่ละแฉกมีตั้งแต่รูปรีไม่หยักเว้าจนถึงหยักเว้าลึกเกือบถึงเส้นกลางใบ ปลายแฉกเป็นติ่งแหลมหรือยาวคล้ายหาง ได้ใบมีผิววาว ช่อดอกแบบช่อเชิงหลั่น (corymb) มีดอกย่อยอัดกันแน่น เป็นดอกแยกเพศอยู่บนช่อเดียวกัน ดอกสีแดงสด ดอกตัวผู้มีเกสร 8 อัน ดอกตัวเมียคล้ายดอกตัวผู้แต่มีกลีบดอกใหญ่กว่า รังไข่มีลักษณะเป็นเหลี่ยมมุม 3 มุม ไม่แหลม ยอดเกสรตัวเมียเป็นก้านกลมคล้ายหัวเข็มหมุด ผลมี 3 พู ลักษณะคล้ายปริมาตรกลีบด้านแต่ละพูมีสันบุนคล้ายกระดุก แก่แล้วแตกตามผนังกันพูหรือเป็นผลแบบเมล็ดแข็ง (drupe) เมล็ดแข็งรูปไข่ถึงรี ใช้เป็นไม้ประดับ รากคล้ายรากมันสำปะหลัง เผาไฟแล้วทานได้ ผลและเมล็ดเป็นพิษ ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด ปักชำ หรือตอนกิ่ง

หนุมานหรือเงินกัน (*Jatropha podagrica* Hook.)

ชื่ออื่น ๆ วานเลียด, หัวละมานนั่งแท่น

ลักษณะทั่วไป เป็นไม้พุ่มสูงได้ถึง 2.5 เมตร ลำต้นผิวเกลี้ยงที่โคนลำจะโป่งพองออก ก้านใบติดลึกเข้ามาจากขอบใบ ใบเป็นแฉก 3 - 5 แฉก รูปไข่หรือรูปไข่กลับ ปลายใบแหลม ใต้ใบมีสีอ่อน ช่อดอกแบบช่อเชิงหลั่น (corymb) มีดอกย่อยอัดกันแน่น เป็นดอกแยกเพศอยู่บนช่อเดียวกัน ตรงกลางช่อมักเป็นดอกตัวเมียซึ่งไม่มีกลีบดอก ดอกสีแดงสด ดอกตัวผู้มีกลีบดอก 5 กลีบ เกสรตัวผู้ 10 อัน ดอกตัวเมียมีรังไข่รูปทรงรี ก้านเกสรตัวเมียสั้น ปลายยอดเกสรเป็นก้านกลมคล้ายหัวเข็มหมุด ปลายแฉกเป็น 2 พู ผลมี 3 พู รูปทรงรี ปลายตัด แก่แล้วแตกทั้งตรงกลางพูและผนังกันพู เมล็ดรูปรี ใช้เป็นไม้ประดับ ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดหรือปักชำ

หลังจากได้ทราบลักษณะต่าง ๆ ของพืชในตระกูลสุปดำไปแล้ว คงจะทำให้ท่านสามารถจำแนกชนิดพืชต่าง ๆ ในตระกูลนี้ได้ถูกต้อง หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์แก่นักวิชาการและผู้สนใจที่รักชอบต้นไม้ได้บ้างพอสมควร

